

1 **Çıkar Çatışması**2 3 4 **Çıkar çatışması (Conflict of Interest)**

❖The National Academies (2003) Çıkar çatışması (Conflict of Interest): Bireyin hizmetleri ile çelişkiye düşmesine yol açacak, bireyin objektifliğini önemli oranda bozabilecek veya herhangi bir kişi ya da kuruluş lehine adil olmayan rekabete dayalı avantaj sağlayabilecek herhangi finansal ya da diğer tür çıkar.

❖Bireyin muhakemesi zayıflamadan da çıkar çatışması söz konusu olabilir. Çıkar çatışması için yeter koşul davranışlarının etkilenebilme, yanlışlanabilme olasılığıdır.

❖Çıkar çatışmasını saptamada bir diğer ölçüt dışarıdan bakan bir üçüncü kişinin durum karşısında bireyin muhakemesinin veya objektifliğinin etkilenebileceğini düşünmesidir.

5 **Çıkar çatışması (Conflict of Interest)**

❖Araştırmacı araştırmacının herhangi bir safhasında çatışmaya düşebilir. Çıkar çatışması sadece araştırmacının uygulanmasını değil, tasarımı, analizini, sonuçların raporlanmasını etkileyebilir.

Örneğin çatışmaya düşmüş araştırmacılar sonuçların yayımlanmasını erteleme yada yayımlamamayı sonucunda kar sağlayacağı düşüncesi ile gerçekleştirebilirler. Bu tür davranış araştırma kayıtları ve bilginin gelişiminde yıkıcı sonuçlara yol açabilir.

6 **Vaka 1**

Dr. Karen Thompson is conducting a research project at a university. The project is sponsored by a private company and involves testing a product that the company is developing. Separately, the company approaches Dr. Thompson and asks to hire her as a paid consultant on a second project.

7 **Finansal Çıkar Çatışması**

❖Finansal çıkar çatışması bireyin araştırma ile ilgili olarak önerdiği, uyguladığı ya da raporladığı şeyler kişisel finansal çıkarlarının değerini etkilediği durumlarda ortaya çıkar.

❖Tipleri:

- Bir özel ya da kamu kuruluşunda hisse senedi sahibi olmak.
- Danışmanlık dahil olmak üzere hizmetlere karşılık olarak ödeme almak.
- Fikri mülkiyet hakları ve telif haklarına karşılık ödemeler.

❖

8 **Finansal Çıkar Çatışması**

❖Bir çıkar çatışmasından söz edebilmek için bahsi geçen çıkarlar ile bunlarla ilişkili araştırmacının bulunması gerekliliği vardır. Bunu ortaya çıkarma yolları arasında:

- Araştırmacının şirket destekleyicilerinin olup olmadığı,
- Araştırmada materyal, örnek veya fikri mülkiyeti bulunan şirketlerin varlığı,
- Araştırma dolayısı ile finansal olarak etkilenebilecek şirketlerin varlığı önemlidir.

❖Klinik düzlemde çıkar çatışması tipik olarak sağlık sağlayıcılarının ilaç ya da tıbbi cihaz şirketleri ile finansal ilişki içerisine girmelerini içerir ve bu düzen kişinin profesyonel kararlarını etkileme potansiyeli taşır. Örneğin şirket doktorun hastalarına reçete ettiği bir ürüne sahipse bu doktorun karar verme sürecindeki dürüstlüğüne dönük soru işaretleri oluşturur.

9 **Kurumsal Çıkar Çatışması**

❖Kurumsal çıkar çatışması (Institutional Conflict of Interest) aynı zamanda organizasyonlarda çıkar

çatışması (organizational conflict of Interest) olarak da adlandırılmaktadır. Örneğin bir akademik kurum aynı zamanda kurumda yapılan araştırmalara destekçi olan şirketlerde finansal çıkarlar tutmakta olsun. Bu finansal çıkarlar bir yatırım portföyünde hisse senedi bulundurma, kuruma verilen hediyeler, şirketlerden ödenen telif ücretleri biçiminde olabilir.

❖ Kurumsal çıkar çatışması aynı zamanda kurumdaki yüksek yöneticilerin ya da yönetim kurulu üyelerinin finansal mülkiyetleri veya ilişkileri nedeni ile de oluşabilir. Bu risk organizasyonun etkisini bağışçuları ya da destekçileri açısından finansal kazançla sonuçlanacak ya da onlara yaranacak yönde araştırma sonuçlarını değiştirmek ya da baskılamak için kullanmasıdır. Örneğin bir akademik kurum gelir yada bağışlarının büyük kısmını güvenlik araçları üreten bir şirkete yatırmış olabilir. Eğer bu kurumdan araştırmacılar bu cihazlarla ilgili çalışmalar yayınlarsa, bu çalışmalar kurumun şirketle finansal ilişkileri nedeni ile sorgulanır hale gelebilir.

10 Finansal olmayan çıkar çatışmaları

❖ Çıkar çatışmalarının objektifliği etkilemesi için mutlaka finansal olmaları gerekmez. Örneğin akademik çıkar çatışmaları belirli bir araştırma sonucuna aşırı bağlı hale gelme ile oluşabilmektedir. Bu doğrulama sapması (confirmation bias) olarak adlandırılan ve birinin önyargılarını desteklemeyen verilerin uygunsuz biçimde göz ardı edilmesi ve destekleyenlere ise aşırı değer verilmesi olarak tariflenen durum ile sonuçlanabilir.

❖ İnanç çatışması (Conflict of conscience) ise kişisel inançların objektiflikle karışması ile meydana gelir. Bu genellikle ahlaki boyutu olan tartışmalı bir konuyu incelerken ortaya çıkar, bazı kök hücre araştırmaları ve askeri araştırmalar gibi. Konu başlığının doğası yanlı muhakeme potansiyeline sahiptir.

11 Finansal olmayan çıkar çatışmaları

❖ Kişisel çıkar çatışması (Personel conflict of interest) bir kişi danışmanlık veya akrabaları, arkadaş ya da yakın tanıdıklarını içeren işle ilgili bir karar vermesi durumunda oluşur. Örneğin kendi eşinin işe alınması kararına katılmak kişisel çıkar çatışması yaratır. Bir diğer örnek ise yakın bir akrabanın bir mezuniyet programına kabulüne karar vermektir. Özet olarak kişisel ilişkiler adil ve objektif olarak verilmesine ihtiyaç duyulan kararları etkileyebilir.

12 Yükümlülük Çatışması

❖ Yükümlülük çatışmaları aynı zamanda çaba (effort) ve ya zorunluluk (obligation) çatışmaları olarak da adlandırılmaktadır.

❖ Kişinin birincil işverenine karşı yükümlü olduğu işlerine engel görüntüsü veren ya da engelleyebilecek ödemeli yada ödemesiz dış aktiviteleri bulunduğu durumlarda ortaya çıkar. Burada temel kaygı kişinin profesyonel görevlerine yeterli zaman ayırıp ayırmamasıdır. Bu çatışmalar üretkenlik kaybı, kişinin kariyerinin zarar görmesi ve işbirlikçilerine olumsuz etkilerle sonuçlanabilecektir.

❖ Örneğin tam zamanlı öğrencilere bir akademiye (akademisyene) ait şirkette çalışmaları teklif edildiğinde yükümlülük çatışması ortaya çıkar. Pek çok sorumluluğu bir arada götürmeye çalışma diğer potansiyel problemlerin yanında öğrencinin akademik performansının zarar görmesine neden olabilecektir. Diğer bir örnek olarak akademisyenler sıklıkla dışarıdaki kuruluşlarda ders vermekte, bu durum çalışan sorumluluklarını ayakta tutmaya engel olabilecektir.

13 Vaka 2

A student, Abe Watson, is asked by his faculty advisor, Dr. Carl Stone, to work part-time at Dr. Stone's start-up company. Mr. Watson is currently a full time student and is also working for Dr. Stone as a research assistant.

14 Çıkar Çatışmaları Neden Sorunludur

❖ Araştırmacıların dürüst ve doğru olmak gibi bir etik yükümlükleri vardır. Çıkar çatışması araştırmacıların araştırmayı sorumlu bir şekilde araştırmacıların ahlaki bütünlüğünün altını oymadan yapabilmelerini tehdit etmektedir. Muhtemel etkileri arasında:

- Yanlılığa neden olması ya da yanlılık görünümünü vermesi.
- Araştırma sonuçlarının ya da sunumunun sorgulanır, soru işaretli olmasını olasılığını arttırması.
- Profesyonel ya da kurumsal itibarı zedelemesi.
- Destek fırsatlarının kaybına yol açması.

15 Çıkar Çatışmaları Neden Sorunludur

- ❖ İnsanların bilinçlerinin ötesinde etiğe aykırı davrandıkları, öngörülebilir, sistematik yollar bulunmaktadır.
- ❖ Kişisel çıkar kendilerine basit bir vicdan ile etiğe aykırı davranışa girişmeye götüren ahlaki esneklik payı bırakan kişileri, iyi niyetli insanları bilinçsiz olarak yanlılaştırılmaktadır.
- ❖ Araştırmacılar iyi niyetli olsalar da yine de finansal ve kişisel çıkar yoluyla farkında olmadan yanlı olabilirler.
- ❖ Çıkar çatışması hakem değerlendirmesi sürecinin ahlaki bütünlüğünün de altını oyabilmektedir. Örneğin Science dergisi kişisel ya da finansal çıkar çatışması olan hakemleri o çalışmayı değerlendirmekten men etmektedir. Benzer kontrol araştırmalara destek verilmesi sürecinde yürütülen hakemlik için de geçerlidir.
- ❖ Çıkar çatışması itibar kaybı ve toplum nazarında güven erozyonu ile sonuçlanabilir. Bu riskler çatışmaların açıklanması ve uygun yönetimi ile azaltılabilir.

16 Çıkar Çatışmalarına Yaklaşım ve Düzenleme

- ❖ Kurumsal mevzuatlar da benzer maddeler içermektedir:
 - Neler çatışma teşkil eder
 - Açıklanması gerekenler kapsamına girenler
 - Açıklama ne şekilde ve kime yapılmalıdır
 - İzin verilebilecek aktiviteler nelerdir
 - Çatışmalar nasıl yönetilmeli ya da ortadan kaldırılmalıdır.
- ❖ Çeşitli kurumların farklı mevzuatları olabilir ve çıkar çatışmalarını özellikle finansal olanları ele almak üzere komiteler oluşturabilirler.

17 Çıkar Çatışmalarına Yaklaşım ve Düzenleme

- ❖ Araştırmacı kendi kurumunun nelerin yapılabilir, nelerin yapılamaz olduğuna dair politikalarına bakmalıdır. Çatışma olasılığı belirlediğinde bir danışman ya da yönetici ile görüşmekte yarar vardır.
- ❖ Kuruma açıklamada bulunmak her zaman çıkar çatışmasına muhattap olan kişinin sorumluluğudur. Sesiz kalıp açıklanmayan bir çıkar çatışmasının ileri tarihte ortaya çıkmasını beklemektense, durumun tüm ayrıntılarını açıklayarak bir çıkar çatışması olup olmadığının ortaya çıkarılması daha iyidir.

18 Çıkar Çatışmalarının Yönetimi

- ❖ Tüm çatışmalar için öğrenilmesi en önemli olan şey hangi aktivitelerin izin verilebilir olduğu ve bu konuda kimin bilgilendirilmesi gerektiğidir.
- ❖ Bir çatışmaya dönüşebilecek durumla karşılaşan kişinin izlenebilecek en iyi yolun saptanmasına dönük olarak, kurumsal çıkar çatışması politikalarını esas alması ve bir danışman ya da yönetici ile görüşmesi gerekmektedir.

❖ Farklı çatışmalar durumun vehametine göre bir spektrumda yerleşmektedir, buna göre çatışmanın yönetimi çatışmanın doğası ve olası potansiyel etkisine göre belirlenecektir. Durumun vehametine ilişkin bir ölçüt finansal çıkarın miktarıdır.

Büyük çıkarın daha büyük yanlılık riski getireceği düşünülmektedir. Bazı finansal çıkarların hesabedilmesi güç hatta imkansızdır. Örneğin araştırmacı kurulan bir şirketin özsermayesinde olabilir, şirketin işleri iyi giderse payı milyonlar değerinde olabilir. Eğer şirketin işleri kötü giderse bu pay değersiz de olabilir.

19 Çıkar Çatışmalarının Yönetimi

❖ Durumun vehametine ilişkin bir diğer ölçüt ise araştırmacının gelmiş olduğu aşamadır. Örneğin araştırmacı ürünü pazara getirmeye yakınsa araştırmacının başlangıcına göre finansal kazanç olasılığı daha yüksektir. Bu bir çatışmayı şiddetlendirebilir ve uygun yönetimi ya da ortadan kaldırılması gerekebilir.

❖ Araştırmacının türü de çatışma yönetimi açısından önem taşımaktadır. Çıkar çatışması içeren insan gönüllüler üzerinde yeni bir ilaç çalışması, katılımcıları istismar ve zarardan korumak adına çok daha karmaşık yönetim planlarını gerektirebilir.

20 Yönetim Stratejileri

❖ Araştırmacılar çıkar çatışmasını belirleyip bunu açıkladıktan sonra kurumun bunu değerlendirmesi ve sınıflandırması gerekmektedir. Bu işlem genellikle bir çıkar çatışmaları komitesi tarafından çatışmanın yönetilebilir olup olmadığının saptanması ile sürmektedir.

❖ Eğer çatışmanın yönetilebilir olmadığına karar verilirse ortadan kaldırılması gerekir.

21 Yönetim Stratejileri

Çıkar çatışmalarını yönetmeye ya da ortadan kaldırmaya dönük alışıldık yollar:

- Çatışmayı destek başvurusu, yayın ve sunumlarda açığa vurmak.
- Çatışmayı araştırma için gönüllü olan insan katılımcılara açıklamak.
- Araştırmayı denetlemek üzere bağımsız birini atamak.
- Toplanan veriler için bağımsız analizler uygulamak.
- Finansal çıkarı belirli bir miktarla sınırlamak.
- Çatışmaya dahil olan araştırmacının rolünü kısıtlamak.
- Finansal çıkarı azaltmak.
- Çatışmada yer alan araştırmacıyı araştırmadan çıkartmak.

❖ Benzer şekilde yükümlülük çatışmaları da dış aktivitelerin sınırlandırılması ile çözülebilir.

❖